

Műhely

BARLANGRAJZ

(Egy rendező balsejtelmei tervezett filmjének várható sorsáról)

Nagy halom magnókazetta és vaskos kötetnyi leírt interjúszöveg fölött ülök borús hangulatban, magammal is vitatkozva, kételkedve. Hogyan lehet ebből a nagyadag tömény életből filmet csinálni? Olyan dokumentum-játékfilm, amely őszintén, személyekre való tekintet nélkül kíván szólni egy szerencsétlen sorsú állami gondozott fiú életéről és tragédiájáról. Az elején még nagyon reálisnak látszott az elképzelésem, hogy csak beszélnem kell mindenkivel, aki közrejátszott a fiú sorsának alakításában, s az összegyűlt gazdag anyagból nem lesz gond elkészíteni a filmet. De hamar csalódnom kellett. A történet szereplőinek túlnyomó többsége már nincs a régi helyén, az eredeti beosztásában, s ha felkutathatók és elérhetőek is, kevés kivétellel nem hajlandók nyilatkozni, de a megmaradottak közül is csak kevesen vállalják, hogy a kamera előtt megismételjék véleményüket. Jó részük megtagadja a szereplést, semmilyen formában nem akar közreműködni, mások az információikat csak nevük említése nélkül engedik felhasználni, többen még így sem, de olyan is akad, aki telefonon megfenyeget, hogyha neve elhangzik a filmben, rajtam kíméletlenül megtorolja.

Sokszor felteszem magamnak a kérdést: lehet-e ilyen körülmények között őszinte filmet készíteni, kiderülhet-e így az igazság? És nem tudok egyértelműen válaszolni.

Hányatott előéletű filmem története csaknem négy évvel ezelőtt kezdődött azon a napon, amikor megdöbbentő levelet kaptam állami gondozott gyerekekről szóló filmem egyik szereplőjétől, Gyuritól:

„T. Rendező Úr!

Nagyon nagy kéréssel fordulok Önhöz. Nem nagyon ismerem magát, de nagyon szeretném, ha válaszolna levelemre. Hogy honnan ismerem? 1981-82-ben, vagy előbb forgatta a Tessék engem elrabolni című filmjét a Bicskei leányintézetben. Én is ott voltam, mint statiszta. – Mi van Godó, már megint szökésben vagy? Ezt kérdeztem, mire Ő: – Te hülye, engem kiengedtek!...És utána berohantam az első kapu alá. Most már biztosan emlékszik rám? De ne haragudjon, hogy ennyi idő után most írok!

Nagy bajban vagyok! 88. július 12-én hátba szúrtak egy késsel, melytől mozgássérült lettem egy életre! Csak tolokocsin tudok mozogni (kisebb távon). Nagyobb távot csak TRABANT HYCOMATTAL tudnék megtenni, de még sajnos nincs, lehet, hogy nem is tudok szerezni, mert nincs is rá pénzem. Nagyon szeretnék egy kocsit. Az a kérésem volna, ha lehetséges, és egy mód van rá, szerezzen nekem egy Szponzort (segítőt). Ha lehet. Sajnos így mozgássérültként nagyon egyhangú az életem.

De ha lenne egy TRABANT HYCOMATOM, lehetséges, hogy másképp zajlana az életem!?

Legyen szíves és válaszoljon nekem minél hamarabb. A lehető legjobbat, ha lehet! Előre is köszönöm szépen,

Kiss György Lajos”

– Szegény gyerek, eddig se volt könnyű az élete – sóhajt a feleségem, mikor leteszi a levelet. – Pici korától állami gondozásban, most meg ez a tragédia...

Ő is ismerte, hiszen munkatársam volt a filmben, ő foglalkozott a nevelőotthonokból kiválogatott gyerekszereplőkkel. A gyerekek már alszanak, s mi éjfél utánig beszélgetünk Gyuriról. Felidézzük emlékeinket erről a kedves kerek fejű, mókás arcú, örökké izgó-mozgó tizenéves kis srácról, akinek világoskék szeme mindig huncutul csillogott a dioptriás üveg mögül, és percenként szalad füléig a szája.

– Emlékszel Hajnalkára is?

– A nővérére? Hogyne! Ott Bicskén, a forgatásnál találkoztak egymással, mert a kislány meg épp abban az intézetben volt állami gondozásban.

– Hogy örültek egymásnak! Hajnalka két-három évvel volt idősebb, naponta többször odajött Gyurihoz, gondoskodott róla, mint egy kis mama, meghatóan ragaszkodtak egymáshoz. A stáb talán egy kicsivel jobban kényeztette őket, mint többieket...

– De nem sokáig tartott ez a boldogság, mert Gyuri egyik napról a másikra eltűnt. Mi is történt vele? - erőltetem a memóriámat. – Beteg lett?

– Valami vírusfertőzés. Előbb a betegszobában feküdt, a nővére ott is állandóan mellette volt, aztán fel kellett küldeni az intézetébe. Nem is jöhetett vissza.

– És a nővérét se láttuk többé... Szegény Gyuri, nem született szerencsés csillagzat alatt...

– Mit válaszolsz a levelére?

– A borítékra két címet írt, az otthonit és a mozgássérültek intézetét, mert valószínűleg ott van még. Bemegyek hozzá, megmondom neki, hogy a lehetőségeim szerint mindent megteszek, türelmet kérek, s amint tudok mondani valamit, újra jelentkezem.

– Mit tervezel?

– Rendező vagyok, mit tervezhetnék? Csakis egy filmet. Vele, róla, a szerencsétlen életéről. Szeretném nemcsak láthatóvá, de átélhetővé is tenni a tragédiáját, hogy felkeltsem az emberek együttérzését, s arra készítsem őket, hogy segítsenek! A film végső kicsengéseként megfogalmazom a fiú reményét, igaz ugyan, hogy az emberi gonoszság láncolta egész életére tolókoksihoz, de ő mégis bízik az emberi jóságban, amely remélhetően segít majd elviselhetőbbé tenni az ő tönkrement életét.

– És ha nem sikerül? Ha nem lesz közadakozás?

– Akkor majd a televízió mélyebbre nyúl a zsebébe, s annyit fizet a főszerepért, hogy Gyuri vehessen magának egy használt Hycomatot. Ezért nem dokumentumfilmet csinállok, hanem dokumentum-játékfilmet, hogy Gyuri ne csak riortalány legyen, hanem főszereplő, aki színészi feladatot fog megoldani, hiszen a vele készített mélyinterjú alapján előre megírt szerepet kell majd eljátszania.

– Csak sikerüljön.

A mozgássérültek intézetében már nem találom Gyurit. Hazaengedték, pontosabban: hazaküldték. Nevelőtanárnője készségesen tájékoztat mindenről.

– Mennyi időt töltött itt?

– Három hónapot. Ez alatt az idő alatt igyekeztünk valamilyen munkára betanítani Őt. Egy mozgássérült számára nagyon fontos, hogy megtalálja azt a hasznos tevékenységet, amelyet erőltetés nélkül képes elvégezni. Vele hiába próbálkoztunk, nem sikerült.

– Az ügyesség hiánya, vagy az állapota miatt?

– Az utóbbi miatt. Minden munkavégzéshez fel kell venni a megfelelő testhelyzetet, és abban huzamosabb ideig meg kell tudni maradni. Erre ő, illetve a gerince képtelen volt. Pedig nagyon igyekezett, nagyon akart, úgy ült a tolókoksiával a munkaasztalhoz, hogy a két

könyökére támaszkodva tehermentesítse a gerincét, de hiába. Rövid idő alatt annyira megfájdult a háta, hogy le kellett fektetni, és jó ideig tartott, amíg ismét képes feltülni. Türelmesen próbálkoztunk, más-más munkát adtunk neki, tekerceselést, huzalvég-tisztítást, egyebeket, de mindegyikkel kudarcot vallottunk. Végül felhagytunk a kísérletezéssel, nem gyötörtük tovább. Közöltük vele, hogy egyelőre szüneteltetjük a betanítást, hazamehet, s ha majd megerősödik a háta, újra folytatjuk.

- Hogyan fogadta ezt?
- Nem jól esett neki. Úgy fogta fel, s ezt meg is mondta, hogy mi kirúgtuk innen.
- Olyan jól érezte itt magát? Vagy ő még nem akarta feladni?
- Ez is, az is. Az itteni körülmények kedvezőbbek az ő számára, és mozogni is szabadabban tud itt, mint a szülei második emeleti szűkös szoba-konyhájában, ahol negyedmagával él.
- A szüleivel és a nővérével?
- Apjával, anyjával és az öccsével. És nemcsak a lakás szűkös, hanem az anyagi lehetőségek is.
- Ez mennyit jelent havonta?
- Háromezer-négyszáz forint rokkantsági járadékot.
- És a szülők jövedelme?
- Mindkettő nyugdíjas, körülbelül ugyanennyit kapnak. Az öccse még állami gondozott, szakmát tanul.
- A sérülése életveszélyt jelentett?
- Majdnem belehalt, csak a gyors műtéti beavatkozás mentette meg az életét.
- A kés csigolyát roncsolt?
- És teljes szélességben kettévágta a gerincvelőt. Ennek az egyik következménye, hogy képtelen vizelet- és széklettartásra, kezdetben pelenkázni kellett, mint a kisbabákat. És ez még a kisebbik baj, hiszen kellő gyakorlattal ezt meg lehet oldani. Az a nagyobb tragédia, hogy a sérülés a hatodik háti csigolyától lefelé teljes érzékkiesést okozott. Tehát mellől lefelé...
- Nem érez semmit?
- Ha tüvel szurkálják, azt sem.
- Inger sem?
- Azt sem.
- Ez azt jelenti, hogy nemi életre képtelen?
- Sajnos.

Gyurinak írok néhány sort, s elkezdem a házalást a tervemmel. Először a főosztályvezetőmre vadászom, akivel pár nap múlva a szerencsés véletlen hoz össze az utcán. Mellészegődöm, s a televízió két háza közötti rövidtávon igyekszem „eladni” neki az ötletemet.

– Ezt a filmet maga az élet kínálja fel tálcán, bűn volna elszalasztani! Azzal indul, hogy egy kerekfejű, szemüveges, mókás kisfiú egy vidám jelenetben mond néhány incselkedő mondatot abban a gyerekfilmben, aztán elrohan. Snitt! Ugyanez a fiú tíz évvel később, most már a valóságban, reménytelenül gubbaszt egy tolókokocsiban! Mit történt? A barátja féltékenységből a hátába vágta a kést, megölni nem tudta, de egész életére nyomorékká tette. Levelet ír a rendezőnek, hogy segítse őt egy Hycomathoz jutni. És a rendező el megy hozzá, s megígéri neki, hogy dokumentumfilmet készít róla, amellyel megszerzi neki azt az annyira áhított kocsit. Sorra járja a műsorkészítő műhelyeket, mindenhol azonos fogadtatás: pénz nincs, írjon szinopszist, talán jövőre... Szponzorokat keres, vállalatoknál kilincsel, míg végre főnöke jóvoltából, ez te volnál természetesen, végre hozzá kezdhet a munkához. A film

elkészül, a televízió bemutatja, és megmozdul az ország: a fiú megkapja álmai kocsiját, egy használt Hycomatot, és a benzinkutasok akciója még az üzemanyagról is gondoskodik. A gyerek ragyog, a rendező boldog, s a kritikák megírják róla, hogy csinált már jobb filmet is...

Elhallgatok, reménykedve fürkészem főnököm arcát, aki egy ideig szótlán ballag mellettem, majd megfontoltan bólint.

– Ez valóban jó ötlet...

– Ugye?! - csapok rá mohón.

– De, amint mondád, mindenhol azonos a fogadtatás: pénz nincs, írd szinopszist, talán jövőre...

Visszahullok a földre.

– Azt mondd?

– Azt. A jövő még homályos, de a jelen már biztos: az idén semmire sincs lehetőség. Mindenesetre írd egy szinopszist. Aztán majd meglátjuk. Hátha...

Múlnak a hetek, a hónapok, eredménytelenül. Mindenkinek ajánlgatom a témát, és mindenkinek tetszik, de pénzt nem ad rá senki.

Közben átíratom kazettára a régi gyerekfilmből Gyuri jelenetét, s a Kék fényből azt a beszélgetést, melyben a fiú tolókkocsijában ülve beszél az ellene elkövetett gyilkossági kísérletről.

– Ha nem esik neheze, idézzük fel azt a júliusi napot - kéri tőle a riporter.

Gyurinak láthatóan neheze esik, de belekezd:

– Hát ... július 12-én volt... A barátnőinek lakásán voltam, amikor felkeresett minket a barátom, és ő azzal az ürüggyel jött, hogy szeretne velem beszélni, fontosat, négy szemközt. És akkor mondta ő, hogy vett egy kést, de hát lényegében lopta... félig lopta, félig vette, és mutatta, hogy ... szóval, hogy az anyját le akarja szúrni. Akkor mondtam neki, hogy jól van, tedd el, semmi közöm hozzá... És akkor azt mondta, hogy... szóval az ágyon feküdtem hason, odaadtam neki a kést, és akkor mondta, hogy a Géza üzent, hogy ... és belém szúrta a kést. Azután az történt, hogy ő elment, bejött a barátnőm a lakásba, mondtam, hogy belém szúrta a kést, csináljon valamit. Ő átment a szomszédba, átjött a szomszéd, elszorította a sebet, ők meg elmentek telefonálni a mentőknek, 5 perc múlva ki is jöttek... Úgy tudom, hogy nem fogok lábra állni, mert a gerincvelőt teljesen elvágta a kés, és hogy így kell maradnom... szóval, így maradok... Az az igazság, hogy régebb óta mondta, hogy le fog szúrni, de nem vettem komolyan, mert mégiscsak a barátom, nem fogja megtenni. Meg hát úgy gondoltam, hülyeség az egész...

Ismét teltek a hónapok, a hetek, mikor váratlanul felcsillant a remény. Megtudtam, hogy az egyik műsorkészítő osztály vezetőjét érdekli ez a műfaj, s úgy hírlík, még pénze is van hozzá. Rögtön rajtaütöttem. Elmeséltem a történetet, s nagy meggyőző erővel bizonygattam, hogy ez az a film, amire ő vágyik, mert ebben ötvöződnek össze a legtermészetesebb módon a két műfaj, a játékfilm és a dokumentumfilm elemei.

– Igen... igen – bólogatott egyetértően. – Épp jókor jelentkezted, mert te vagy a második, aki dokumentum-játékfilmet akar csinálni. Írd le két flekken az elképzeléseidet, és talán már a jövő héten meg tudom mondani neked, hogy mi a helyzet. Úgy néz ki, hogy valószínűleg már ősszel el tudod kezdeni, ha átmenő produkcióként is, de elkezdheted a forgatást.

Ez olyan szép volt, hogy nem is lehetett igaz! De akkor még hittem benne. Boldogan adtam le a szinopszist, és indultam Gyurihoz, hogy megosszam vele a jó hírt.

A terézvárosi öreg bérház második emeletén a 17. számú lakásnál férfialsók, ingek, zoknik száradnak a napon a gang fölött kifeszített spárgákra teregetve, a konyhaajtó félig nyitva,

belül a fal mellett, lépésnyire a küszöbötől megviselt arcú hatvan táji asszony üdögél egy sámlin, magába merülve.

– Jó napot kívánok. Kiss György

Lajost keresem.

Fáradtam rám emeli a tekintetét.

– Nincs itthon a fiam. Majd csak hat után... Milyen ügyben?

– Írt nekem egy levelet...

– A Szetától tetszett jönni? - vág közbe megélenkülve.

– Kitől?

– A Szegényeket Támogató Alaptól, vagy valamelyik újságtól?

– Nem, nem onnan. Én vagyok az a rendező, akinek a filmjében szerepelt ő annak idején.

– Ja igen... – emelkedik fel a sámliról. – Tessék beljebb. Mindjárt jön ő is, tessék...

A kopottas konyhából beljebb terel az öreg bútorzatú udvari szobába, s leültet egy használható fotelbe.

– Gyuri hol van most?

– Lement egy kicsit az utcára, segít a barátjának. A Karcsi itt lakik a házban, és újságot árul. Ilyenkor le szokott menni segíteni neki. Hogy mégis emberek között legyen, ne csak mindig itt, a négy fal között.

– Gyuri hogyan tudja elviselni ezt az állapotot?

– Még most se... – elcsuklik a hangja –, most se tud belenyugodni...

– Az a fiú, aki meg akarta ölni, a barátja volt?

– Az intézetben barátkoztak össze. Jobban mondva, az a gyerek akaszkodott rá, mert Pesten teljesen járatlan volt, a fiam vitte mindenhová. Hányszor jött fel ide is, amikor Gyuri kimenős volt!... Aztán ez lett a vége...

– Gyuri hogyan került intézetbe?

– Az a lakás nagyon kicsi volt és vizes, és én akkor jöttem ki a kórházból a másik gyerekekkel.

– Őt hogy hívják?

– Attila Zsolt.

– Van egy nővére is, aki Bicskén...

– Igen, az a Hajni volt.

– Hányan vannak testvérek?

– Hatan. Három fiú, három lány.

– Egy házasságból?

– Dehogyan! Nekem ez a harmadik férjem. Az első házasságból három, a másodikból egy, az négy, és ebből ez a kettő.

– Gyuri mikor került intézetbe?

– Hetvenben született... Attila hetvenkettőben... Hetvenhárom március, akkor került intézetbe.

– Alig háromévesen...

– A lakás egészségtelen volt, penészes. Olyan kis ablaka volt, hogy csak a felhőket lehetett látni. Mert lent volt a pincében. Tizenhárom lépcsőt kellett lefelé menni az udvarból...

– Attila érkezik, s a vendég láttán kissé meglepődve áll meg az ajtóban. Anyja örömmel üdvözl:

– Szia, hát megjöttél?... Ez a kisebbik fiam.

A kölcsönös bemutatkozás után csakhamar az a borzalmas nap kerül szóba.

– Úgy volt, hogy másnap, július 13-án mennek sátorozni a Balatonra, a Családsegítő Központ vitte volna el őket 10 napra. Én mondtam is ne ki, hogy Gyurikám, ne menjél a Mariékhoz. Maradj itthon, mondom, itthon alusztok a Marival, és akkor holnap mentek nyaralni. De ő csak elment... – Mélyet sóhajt. – Az volt egy idegölő!... Várjuk, hogy jön haza, azt mondta, 4 órára itthon lesz, és ... – Elcsuklik a hangja. – Háromnegyed 3-kor már jött egy rendőr... két rendőrnő, ide hozzánk, meg a barátnőjének a kishúga, és az mondta, hogy mi történt... – sírósan suttogja – Nem hittem el... Mondtam, ez nem létezik, hiszen reggel még itthon volt... Néha nagyon elkeseredik, hogy nem érdemes így élni, egyszer már le is akart ugrani innen. Szerencsére nem sikerült, észrevettem...

Nehéz csend van a szobában. Attila bejön a konyhából, leül, ő is hallgat. Végül én töröm meg a csendet, amikor felállók.

- Megyek, megkeresem.
- Odakísérem – áll fel Attila is.
- Köszönöm, megtalálom azt az újságost. Hol is?
- Pontosan a Savoy előtt.

A Savoy előtt pontosan három fiatal újságos található: kettő kis asztalról, a harmadik meg a fal tövében leterített sátorlapról árulja az újságokat, de Gyuri sehol sincs. Továbbmegyek, elkanyarodva a Nyugati felé, hátha Gyuri már hazaindult, arra, de ott sem látom őt.

Visszaballagok a Savoy elé, s a bár bejárata melletti standnál megpillantom a fiút, ott ül a kocsijában. Gyuri csak akkor vesz észre, amikor megállok előtte. Nem szólok, csak rámosolygok. Ő még nem ismert meg, s bizonytalanul mosolyog vissza rám.

- Azt hittem, már hazamentél. Fejével a büfé felé int
- Csak ide mentem be, a vécére.
- Rögtön megismertelek. Az arcod, a nézésed szinte semmit se változott tíz év óta.
- Mióta?
- Viszont én alaposan megváltozhattam, ha te még most sem ismeresz rám.
- Dehogynem ismerem meg... csak még nem tudom pontosan...

Idézem a régi szövegét a filmből:

- „Mi az Godó? Megint szökésben vagy? – „Hülye, engem kiengedtek.”

A fiú kapcsol, s felragyogó arccal velem együtt folytatja:

- „Kiengedtek, persze hogy kiengedtek! És aztán hová, hová?”

Gyuri hangosan nevet

– És utána berohantam az első kapu alá. – A barátjához fordul. – Karcsi, itt a rendező úr! Hát eljött? Mégiscsak eljött! – Hirtelen elkomolyodva fordul vissza felém. – Akkor még rohanni is tudtam...

– Amikor megkaptam a leveledet, azt válaszoltam, hogy amint tudok valamit mondani neked, jelentkezem.

- És most tud mondani valamit? Valami jót?
- Remélem. Szeretsz itt újságost árulni?
- Igen, így legalább kint vagyok az utcán. És érezhetem, hogy valamire még használható vagyok. Eleinte zavart, hogy annyian megbámulnak, olyan sajnálkozva, de már megszoktam.
- Némi aprópénzt is hoz a konyhára?
- Nem sokat, de a napi italomra futja. Ital nélkül nem tudnám elviselni ezt... hogy így vagyok...

- Sokat gondolkoztam, hogy mivel tudnálak segíteni téged...
- Mivel?

– Azzal, hogy nyilvánosságra hozom a történetedet. Egy olyan filmmel, amely őszintén és nyíltan, szégyenkezés és szépítgetés nélkül beszél az életről, a helyzetéről. Ha sikerül megrendítenünk az embereket, megnyernünk az együttérzésüket, akkor a tiéd a kocsí. Benne vagy egy ilyen filmben?

– Benne! – lelkesedik a fiú – Persze, hogy benne!

– A forgatás nagyon fárasztó, kemény munka. Mered vállalni?

– Merem! Mikor kezdjük?

– Az még egy kicsit odább van. De lehet, hogy rövidesen megtudom, mikor kezdhettek el a forgatást. Akkor eljövök hozzád, és mindent megbeszélünk.

Gyuri hirtelen előrehajol, elkapja a kezemet, a hangja megrepeg:

– Ha tudná, hogy hány helyre, ki mindenkinek írtam! Egy fiókra való, és sehol semmi! Egyedül csak maga akar segíteni!

Nagyot sóhajtok:

– Csak sikerüljön...

Gaál Albert
(Folytatása következik)